

П. ДЪРВИНГОВЪ
полковникъ о. з.

НА КРИЛАТА НА НЕСЛОМИМАТА БЪЛГАРЩИНА

ШЕСТИДЕСЕТЪ ГОДИНИ СЪ МАКЕДОНСКИТЪ
И ТРАКИЙСКИТЪ БЪЛГАРИ

Издание на Пловдивското Македоно-Одринско
опълченско дружество

СОФИЯ
Печатница „Художникъ“
1939.

На крилата на несломимата българшина

Шестдесетъ години съ македонскитѣ и тракийскитѣ българи

Великиятъ день на об- Началото на 1878 година
щобългарското осво- се показва неописуемо честито
бождение. за българския народъ по всич-
китѣ простори на българското отечество. Настъп-
ваше края на Руско-турската война и редѣха то-
повнитѣ гърмежи на тая дълга и кръвопролитна
борба. Най-сетне на 19 февруарий при Санъ-Сте-
фано, недалечъ отъ Цариградъ, се подписа между
дветѣ воющи страни и договора за миръ, споредъ
който въ етническитѣ граници на българската на-
родностъ се създаде, подъ сюзеренството на сул-
тана, княжество *България*.

Вестъта за това велико и мечтано въ продъл-
жение на вѣкове събитие се разнесе съ бързината
на грѣмотевица по цѣлата българска земя. Отъ Ду-
навъ до Бѣло море и отъ Черно море до Албан-
скитѣ планини българитѣ пламнаха отъ неугасимъ
възторгъ, какъвто могатъ да изпитватъ само на-
роди, които сж имали тежката участъ да бждатъ
подъ чуждо иго. Народнитѣ тържества и шествия
нѣмаха край. Българската родина живѣеше своитѣ
най-радостни и велики дни. Българщината бѣ се
почувствувала въ своя най-високъ поривъ къмъ
творчество, подвигъ и трудъ.

Опаснитѣ предзнаме- Уви! Сждбата на народитѣ
гнования. Въоръже- не винаги върви по пжтя на
ниятъ протестъ на тѣхното право, тѣхнитѣ нужди
македонскитѣ и даже тѣхната сила. Осво-
български. бождението на българския народъ въ границитѣ,
очертани въ Санъ-Стефанския договоръ, не намѣри
удобрението на нѣкои велики сили въ Европа. Едни
отъ тѣхъ смѣтнаха, че княжество България не ще

бжде друго освенъ единъ плацдармъ за Русия въ по-нататъшнитѣ ѣ стремежи къмъ Сръдиземно море. Други пъкъ въ освобождението на българитѣ въ една единна държава видѣха прѣчка за собствениѣ си попѣлъзновения къмъ брѣга на Бѣло море и просторитѣ на Мала-Азия.

Тѣй общобългарската велика радостъ скоро почна да се затѣмнява отъ най-тежки предчувствия и предзнаменования. А пролѣтѣта вече бѣше ясно за всички, че въ Берлинъ, дето следваше презъ юний да стане конгресъ на великитѣ сили, сждбата на българския народъ не ще се реши, както бѣше решено въ Санъ-Стефано, а както това се диктуваше отъ схващанията на нѣкои отъ най-силнитѣ велики държави въ момента.

На българитѣ въ онова време оставаха много малко сръдства, за да защитятъ своитѣ народностни права и своитѣ исторически ценности. Тѣ изпратиха народни посланници до тия велики сили, подадоха най-трогателни молби до сждитѣ държави, за да не се разкъсва българския народъ, и найсетне развиха въоръженъ протестъ и възстание, известно подъ името Кресненско възстание, въ областѣта на Пиринъ и съседнитѣ планини, обаче, нищо не помогна да се омокоти политиката на сждитѣ велики държави.

Ударъ върху единството на българския народъ.

Въ Берлинъ Санъ-Стефанска България биде разпокъсана на петъ части. Северна Добруджа биде дадена на Ромъния, върѣки нейната воля, като ѣ бѣ отнета Бесарабия. Областѣта Пиротъ—Нишъ—Враня биде дадена на Сърбия. Отъ земитѣ между Стара-планина и Родопитѣ биде образувана автономна провинция подъ изкуственото наименование Източна Румелия. Самото княжество България биде сведено въ границитѣ между Дунавъ и Стара-планина, като на югъ отъ последната остана въ него само софийската областъ до Рила и Осоговската планина. А останалитѣ български земи отъ Тракия и цѣла Македония се повърнаха обратно на Турция съ задължението, предвидено въ чл. 23 отъ сключения миренъ договоръ, тя да

даде на Македония органически уставъ, подобенъ на оня за о-въ Критъ.

Негодуването срещу Решението на Берлинския Берлинския договоръ конгресъ се посрещна отъ цѣ- по цѣлата българска лия български народъ съ не- земя. годуване и дълбоката скръбъ, каквато могатъ да познаватъ само родни братя, които подъ натиска на една непреодолима сила сж имали нещастieto да се раздѣлятъ въ живота си и да тръгнатъ всѣки по пѣтя на своята незнаяна сждба. Учредителното Народно събрание въ гр. Търново, още преди да се събере на първо заседание, бѣше овладѣно отъ мисълта да откаже да поеме работата си, а и когато реши да заседава, не намѣри сили у себе си, безъ да не протестира по най-решителенъ начинъ срещу неправдата, която току-що бѣ се извършила по отношение на българския народъ. Самитѣ граждани на княжество България и Източна Румелия, още по-буйни въ своята българщина, останаха непримирими съ решението на Берлинския конгресъ, овладѣни отъ една единствена мисълъ — мисълта за братята откъснати отъ тѣлото на България, и съ единъ единственъ лозунгъ — Цѣлокупна България. Това бѣ темата на речитѣ по събрания и митинги. Подъ наименованието „Цѣлокупна България“ почна да излиза и вестникъ, а съ плакарди „Помни Цѣлокупна България!“ се приготвиха да посрещнатъ въ престолния градъ на Древна България, Търново, избрания принцъ Александъръ Батембергъ за князь на България. Трѣбва да подчертаемъ, че въ ония времена, както и презъ цѣлата епоха на робството подъ турцитѣ, българитѣ бѣха единни и въ своитѣ общи надежди и страдания, и въ своитѣ общи усилия и борби за свобода и народностна духовна и политическа независимостъ. Тогава нѣмаше дѣленieto, което следъ поменатия конгресъ автоматично се създаде, на мизийски, тракийски, македонски, поморавски и добруджански българи, а имаше само общото народно име българи. Подъ това име тѣ бѣха регистрирани отъ турскитѣ власти, подъ това име тѣ бѣха известни на свѣта и подъ

това име тѣ се проявиха въ борбата си за независимостъ.

Можеха ли българитѣ да се съгласятъ съ постановленията на Берлинския конгресъ, който разпокъса българската родина на части и остави подъ чужда власть по-големия дѣлъ отъ българския народъ?

Можеха ли и самитѣ ония българи, които по силата на тоя договоръ за миръ следваше да останатъ подъ чуждо иго, да се помирятъ съ положението си, следъ като вече бѣха се почувствували свободни въ единното по силата на Санъ-Стефанския миренъ договоръ българско княжество?

Отговорътъ на всички тия въпроси се намира въ събитията, които последваха следъ тоя конгресъ и които очертаха българското отечество като най-невралгичното мѣсто въ Балканския полуостровъ, а даже и въ Европа. Мاستилото на подписитѣ въ Берлинъ не бѣше още изсъхнало, ето че българскиятъ вѣпросъ наново изпъкна на повърхността и почна наново да смуцава мира. Турцитѣ не само не сториха нищо, за да приложатъ чл. 23 отъ Берлинския договоръ, но почнаха, било сами, било чрезъ албанцитѣ, да преследватъ българитѣ въ Македония и Тракия, което пъкъ по силата на инстинкта за самосъхранение застави населението въ цѣла Западна Македония да организира въоръжени чети за собствената си защита. Такива бѣха четническитѣ действия въ Охридско, Битолско, и Прилепско презъ 1881 до 1884 год., въ резултатъ отъ които много хиляди българи трѣбваше да избѣгатъ въ княжество България и Източна Румелия, което принуди българското правителство въ 1881 год. да подаде нота до великитѣ сили. Нека допълнимъ, че година по-рано народниятъ представителъ Н. Живковъ бѣ внесълъ интерпелация въ Народното събрание относно тежкото положение на българитѣ въ Македония и Тракия, а въ 1883 год. България за сжщото подаде протестна нота и направо на Турция.

Трѣбва да се припомни, че турцитѣ още се намираха подъ кошмара на руската опасностъ и мжчно можаха да виждатъ въ лицето на българитѣ вѣрни граждани на своята държава. И поради това,

въпрѣки протеститѣ на България, тѣ продължаваха да не пропусчатъ случай и възможность да умаломощаватъ поданицитѣ си българи и да ги спъватъ въ просвѣтното и нароностното имъ развитие. Тѣй, мирното съжителство на българи и турци въ империята ставаше все повече и повече трудно.

Съединението на 6 септемврий 1885 год. Между това, българитѣ отъ свободното княжество и Източна Румелия, макаръ и да не пропускаха случай и день безъ да не действуватъ съ събрания, апели или пратеници до великитѣ сили въ защита на българщината и за обединението си въ една държава, се виждаха по отдѣлно безсилни да облекчатъ съ каквото могатъ положението на братята, останали подъ непосредствената властъ на турцитѣ, а още по-малко да заставятъ Турция да промѣни своята политика въ това отношение. Така протекоха годинитѣ до съединението на Източна Румелия съ княжество България, което стана на 6 септемврий 1885 год. и което се наложи по силата на най-елементарната нужда да се видятъ българитѣ на северъ отъ Стара-планина и българитѣ на югъ отъ сжщата планина подъ единъ скиптъръ и въ една единна държава. Събитието не бѣше неочаквано за свѣта, а още по-малко за самата Турция, която най-добре познаваше духа и броя на българитѣ въ полуострова. Тя, наистина, мобилизира своитѣ войски, обаче, избѣгна да поведе война срещу България, отъ една страна защото я смѣташе васална на себе си, а отъ друга защото искаше да не се дойде до опасни за дветѣ страни усложнение.

Сърбско-българската война въ 1885 г. и участието на македонскитѣ българи въ нея. За обща изненада, обаче, срещу България сега се вдигна Сърбия, която мобилизира своитѣ войски, съсрѣдоточи ги къмъ границитѣ на българската държава и на 2-ри ноемврий ѝ обяви война. Съ бързи маршове българитѣ прехвърлиха своитѣ полкове отъ турската на сръбската граница, издържаха блѣскава отбрана на Сливница, а отъ 8 до 15 ноемврий, преследвайки по петитѣ сръбскитѣ войски, разгромиха ги при

Драгоманъ, Царибродъ и Пиротъ и ги отхвърлиха къмъ Нишъ. Въ тая война хиляди младежи и ученици, родомъ отъ България, и емигранти, родомъ отъ Македония и Тракия, образуваха доброволчески отряди, които потеглиха къмъ границата срещу Сърбия и между които доброволческиятъ отрядъ на капитанъ Паница, съставенъ отъ войводи, четници и работници македонски българи, се отличи съ единъ бележитъ и неочаквано голъмъ успѣхъ. Капитанъ Паница съ своитъ храбри доброволци застраши отъ далечъ лѣвия флангъ на сърбитъ при Сливница, извърши паралелно преследване по посока на Пиротъ и смути до такава степенъ духа на кралъ Милана, че последниятъ, за да не падне въ плѣнъ, бърже напусна Пиротъ и просто избѣга въ Нишъ.

Омекотяване на турското управление. Бележитиятъ напредъкъ на българитъ подъ турска властъ. Следъ войната отношенията между Турция и България скоро станаха приятелски и даже турцитъ нѣкакъ бѣха се почувствували горди съ победитъ на България, която продължаваха да смѣтатъ частъ отъ империята си. Политиката, която се наложи следъ свалянето, а следъ това и отказването отъ престола на князь Александъра, като че ли още повече допадна на турцитъ, които не само оставиха на спокойствие българитъ въ Тракия и Македония, но и имъ позволиха да развиятъ своето църковно и училищно дѣло до завидни предѣли. Лишени, както и всички други християни въ турската империя отъ правото на участие въ управлението и администрацията, българитъ съсрѣдоточиха своитъ сили въ най широко развитие на културнитъ си учреждения и скоро въ това отношение станаха за примѣръ на всички други народи въ сжщата империя. Солунъ, Скопие, Битоля, Сѣръ, Одринъ, даже Цариградъ се гордѣха съ своитъ български гимназии, педагогически, свещенически и търговски учебни заведения и образцови пансиони, а въ всички останали градове и села процвѣтѣха добре уредени първоначални училища и прогимназии. При тия условия българитъ въ Турция почувствуваха, не само че високо пре

възхождатъ своитѣ съграждани турци, но и че е мжно да се търпи управлението имъ, което въпрѣки всичко отъ време на време ставаше, и не само по отношение на българитѣ, непоносимо.

Вълненията въ Арме- и Критъ. Трѣбва да се спомене, че особено недovolни отъ турското управление бѣха арменцитѣ отъ Мала-Азия и Цариградъ, както и гърцитѣ отъ о-въ Критъ и още, че демократичниятъ свѣтъ въ Европа се отнасяше съ симпатия къмъ всѣки жестъ на протестъ и борба срещу „болния човѣкъ“, както се наричаше тогава Турция, и срещу „кървавия султанъ“, както се окачествяваше въ сжщото време владетеля на турската империя. Нѣщо повече. Възтанието на арменцитѣ въ планинската областъ Сасунъ презъ 1894 година, което не бѣ голѣмо, и вълненията въ о-въ Критъ бѣха заставили великитѣ сили да предложатъ въ сжщата година на турското правителство да приложи предвиденитѣ въ Берлинския договоръ административни реформи въ Армения, а въ Критъ да назначи въ лицето на Каратеодори паша християнинъ за валия на острова.

Основаване на Македоно-Одринската революционна организация въ Турция. Ето при тая психологическа обстановка назрѣваше всрѣдъ българитѣ въ Македония и Тракия духътъ за сериозна, добре организирана и още по-добре подготвена борба срещу турската властъ, съ цель да се застави тя да приложи не само чл. 23 отъ Берлинския договоръ, но и да го разшири до пълна автономия, еднакво приемлива както за мюсюлмани, така и за християни. Първитѣ работници въ това поприще бѣха нѣколко просвѣтени българи доктори, учители и книжари, живущи въ Солунъ, дете българскиятъ елементъ растѣше бърже въ своя брой и своето общественно значение. Тѣй въ Солунъ, столицата на Македония, почна своя животъ въ най-голѣмата тайна „*Революционната Македоно-Одринска организация*“, която си постави за задача да подготви всестранно българитѣ въ Македония и Тракия за една масова революция срещу тираническата власт на турското управление.

Върховният Македоно-Одрински комитетъ въ България и възстанието въ 1895 г. въ Македония.

Между това, македонскитѣ и тракийскитѣ емигранти въ България, които нито день не бѣха престанали да мислятъ и да се вълнуватъ за подобрене положението на братята си въ Турция, бѣха вече излжчили отъ себе си едно управително тѣло, което носѣше името „Върховенъ Македоно-Одрински комитетъ“, съ задача да представлява македонскитѣ и тракийскитѣ българи предъ външния свѣтъ и да се застъпва за подобрене положението имъ, главно, да се застави Турция да приложи чл. 23 отъ Берлинския договоръ.

Въ изпълнение на тая си задача, Върховниятъ Македоно-Одрински комитетъ подъ председателството на непрежалимия общественикъ Трайко Китанчевъ, родомъ отъ гр. Ресенъ, Македония, разви презъ 1895 година една бърза и усилена агитация всрѣдъ емигрантитѣ въ България, която завърши съ организирането на множество чети, които презъ лѣтото на сжщата година минаха турско-българската граница и нахлуха въ областта на Западнитѣ Родопи, Пиринъ, Бѣласица и Осоговскитѣ планини. Възстаницитѣ завзѣха Мелникъ, застрашиха Неврокопъ и Царево-село, но следъ съсрѣдоточението на турскитѣ войски въ разбунтуваната област скоро бидоха разбити въ множество боеве и движението прекратено.

Политическитѣ постижения отъ това движение бѣха ништожни, но стана ясно за свѣта, че недоволството въ турската държава расте застрашително не само въ земитѣ, въ които живѣятъ арменцитѣ, не само въ о-въ Критъ, но и въ Македония и Тракия.

Клането на арменцитѣ въ Цариградъ, възстанието въ Критъ и Гръко-турската война въ 1897 год.

Между това, Турция не се почувствува застрашена отъ тия възстания на своитѣ властни народи. Наопъки, отъ бездействието на великитѣ сили, да защитятъ християнитѣ, тя почерпи куражъ и на следната 1896 година въ Цариградъ, по поводъ превзимането на Отоманската банка отъ група въоръжени революционери арменци, бидоха изклани 80,000 арменци, а още година и нѣщо следъ това, въ 1897 год., по

поводъ Критския въпросъ, тя обяви война на Гърция и я разби.

Българитѣ въ Турция, Следъ смазването на ар-
завладени отъ високъ менцитѣ и гърцитѣ редѣтъ
духъ за борба и жер- идеше на българитѣ въ Маке-
тви. дония и Тракия. Тая задача,

обаче, бѣше по тежка, понеже задъ тия българистоеше България, която въ момента бѣше най-го-
лѣмата и военно най-силната държава въ полу-
острова. Все пакъ турцитѣ почнаха все повече и
повече да притѣсняватъ българитѣ въ държавата
си, а това пъкъ още по-силно подхрани революци-
онния духъ въ последнитѣ. Гѣй, по просторитѣ на
Македония и Тракия революционната идеология за-
владѣ постепенно духа на всички смѣли българи и
българки и вече безъ брой чети въ малкъ съставъ
се движеха отъ село въ село и по планинитѣ съ
задача да бранятъ населението отъ турскитѣ золуми,
да го снабдяватъ съ орѣжие и да обучаватъ мж-
жетѣ какъ да действуватъ съ това орѣжие, въ
случай че нѣкоя чета се открие отъ турската власть
и се наложи да се води тамъ бой. При тая бавна,
ала сигурна и повсемѣстна подготвителна дейность
идеализмътъ на апостолитѣ и водачитѣ и юначе-
ството на четитѣ дадоха на революционната Маке-
доно-Одринска организация оная неразбиваемъ пре-
стижъ и оная психологическа мощъ, които можаха
да позволятъ на сжщата въ края на нѣколко го-
дини да поведе открита борба съ орѣжие срещу
турската власть, даже при наличността на моби-
лизиранитѣ армии на турската империя въ Маке-
дония и Тракия.

Възстанието въ 1902 г.
и неговитѣ политичес-
ки постижения.

Есенъта на 1902 год. Вър-
ховниятъ Македоно-Одрински
комитетъ, чиято главна задача
бѣше да държи организирани македонската и тра-
кийската емиграции въ България, смѣтайки, че ре-
волюционната подготовка на българитѣ въ Евро-
пейска Турция е вече въ своя край и че населението
не ще може повече да чака, безъ рискъ да бжде
разоржжено отъ турската власть, вдигна знамето
на борбата въ долината на р. Струма и разви така

нареченото *Джумайско въстание*. Турцитѣ съсрѣдоточиха тукъ значителни военни сили, при все това въоръжената борба продължи, до като планинитѣ се покриха съ снѣгъ. Загубитѣ въ хора бѣха чувствителни, а възстаналата областъ въ най-важнитѣ й планински села бѣ коренно опустошена.

Политическиятъ ефектъ отъ това мѣстно и на гледъ не голѣмо въстание бѣше забележителенъ. Подъ натиска на великитѣ сили, главно, Англия султанътъ се принуди да издаде декретъ за амнистия и за реформи въ тригѣ вилаети — Солунския, Скопския и Битолския, съставлящи Македония. Споредъ тоя декретъ последната се обособяваше въ отдѣлна административна единица съ главенъ инспекторъ Хилми паша, който на 8 декемврий сжщата 1902 год. на чело на голѣмъ щатъ чиновници, необходимъ за организиране централното управление, пристигна въ Солунъ.

Общото въстание на българитѣ въ Турция въ 1903 г. Успѣхътъ като прецедентъ бѣше за момента много голѣмъ. Българитѣ не можеха освенъ да бждатъ доволни отъ бързото вмѣшательство на поменатитѣ велики сили, обаче, понеже турцитѣ и по-рано не единъ пжтъ бѣха обещавали реформи, безъ при това нѣкога да ги приложатъ на дѣло, революционната организация зае очаквателно положение и не спрѣ усилията си за едно общо въстание за спечелване една надеждно гарантирана автономия на Македония.

Между това, турското правителство, въ лицето на Хилми паша, всичко правѣше само и само да печели време. Чувствителни доказателства за добра воля отъ негова страна не се дадоха нито презъ зимата на 1902 год., нито следъ това презъ пролѣтътъ на 1903 год. И по тая причина лѣтото на 1903 год. пламна цѣла Македония въ най-решителна революционна борба, която масовъ характеръ взе най-вече въ Битолския вилаетъ и стана известна подъ името *Илинденско въстание*. Скоро усилената революционна борба се подхвана и въ Тракия съ масовото въстание на българитѣ, главно, въ Странджа плинна, което доби въ историята името *Преображенско въз-*

стание. Повсемѣстната юнашка борба на българитѣ тоя пѣтъ не бѣ потушена така леко, както това се удаваше на Турция до сега. Тя трѣбваше да хвърли срещу възстаналитѣ почти всичкитѣ си мобилизирани военни сили въ европейскитѣ си области, за да може да възстанови вѣтрешния мирѣ и уронения си престижѣ, но затова пѣкъ и загубитѣ на българитѣ въ убити, ранени и изклани, както и броятѣ на опожаренитѣ и разрушени села бѣха много голѣми и почти непоправими.

Македония като отдѣлна административна единица подѣ контрола на Европа.

Героизмѣтъ и страданията на македонскитѣ и тракийскитѣ българи удивиха и трогнаха свѣта и заставиха великитѣ сили да взематѣ решителни мѣрки, за да се тури край на безпавието и анархията въ Турция. Скоро рускиятѣ и австро-унгарскиятѣ императори въ сѣгласие съ останалитѣ велики сили сключиха така нареченото *Мюрцегско сѣгласиение*, споредѣ което тритѣ македонски вилаети, обособени въ отдѣленѣ административенѣ инспекторатѣ начело на Хилми паша, се поставиха подѣ европейски контролѣ, като къмѣ последния се придадоха двама цивилни агенти, русинѣтъ Николай Демерикѣ и австриецѣтъ Мюлерѣ де Рогай, а джандармерията се постави подѣ вѣрховното командуване на италианския генералѣ де Джорджисѣ, а следѣ смѣртѣта му — на графѣ Марио Николисѣ де Робиланѣ, като за жандармерийски началници се назначиха офицери отѣ армиятѣ на Русия, Австро-Унгария, Франция, Италия и Англия, а за долни чиновове се набраха доброволци изѣ мѣстнитѣ жители, главно, българи и турци.

Свѣтѣтъ помисли, че вече въ Европейска Турция най-сетне ще настѣпи що годе вѣтрешенѣ мирѣ. Уви! Вмѣшателството на великитѣ сили въ вѣтрешнитѣ работи на империята даде сѣвсемѣ неочаквани последици. Като смѣташе, че българитѣ сѣ най-опасенѣ вѣтрешенѣ врагѣ, Хилми паша реши да имѣ противопостави гѣрцитѣ и пропагандата на сѣрбитѣ. Срещу изтощенитѣ отѣ възстанията българи почнаха да се явяватѣ сѣрбски чети отѣ Сѣрбия къмѣ севернитѣ предѣли на Македо-

ния и гръцки чети къмъ южнитѣ ѝ български покрайнини, явно подпомагани и еднитѣ и другитѣ отъ самата турска властъ. И положението на българитѣ отъ поменатитѣ мѣста скоро стана по-тежко, отколкото когато и да било по-рано. Тѣй, българитѣ трѣбваше да се бранятъ съ оржие въ ржка и отъ турцитѣ, и отъ гърцитѣ, и отъ сѣрбитѣ.

Свѣтътъ трепна въ ужасъ отъ пълната анархия въ Македония и отъ новитѣ тежки страдания на българитѣ въ нея. Човѣщината налагаше да се взематъ бързи и коренни мѣрки. Презъ априль 1908 г. английскиятъ кралъ Едуардъ VII и рускиятъ императоръ Николай II се срещнаха при гр. Ревелъ, на брѣга на Балтийското море, и се съгласиха върху мѣрkitѣ, които трѣбваше бързо да се предприематъ, за да се омиротвори Македония, както и да се изпълни една строителна желѣзопътна програма въ Балканския полуостровъ, която би задоволила стопанскитѣ интереси на държавитѣ въ полуострова, както и на близкитѣ велики сили.

Между това, турцитѣ почувствуваха, па бѣ имъ и внушено отъ австро-германската дипломация, че англо-руското съглашение въ Ревелъ скоро ще докара края на турското господство въ тритѣ вилаети (Солунския, Скопския и Битолския) и младотурцитѣ, единствениятъ войнствующъ турски елементъ, решиха да се противопоставятъ на това съ всички сили. На 6 юлий 1908 г. майоръ Ниази бей издигна въ Ресенъ знамето на бунта и се оттегли съ едно военно отдѣление въ планината, а на 23 сжщия месецъ началникътъ на солунския воененъ корпусъ Махмудъ Шефкетъ паша на чело на офицеритѣ отъ гарнизона устрои така наречената Солунска революция, която се изрази въ залепване изъ града на позиви съ съдържание, че вече се скжсва съ диктатурата на султана и че се иска прилагане на конституцията отъ 1876 год., която султанътъ възстанови безъ повече губене време и безъ да падне капка кръвъ. Обявяването на конституцията означаваше, обаче, и край на европейския контролъ, край на отдѣлния административенъ инспекторатъ въ Македония и край на мисията на чуждестраннитѣ офицери отъ джандармерията на сжщата,

Султанъ Хамидъ разгонва парламента, но бива детрониранъ отъ младотурцитѣ.

За жалость, турскиятъ народъ и мюсюлманитѣ въ империята въобще не бѣха узрѣли за конституционно управление.

Тая внезапна промѣна не бѣше предшествувана отъ съответна идейна подготовка всрѣдъ турскитѣ маси. Следъ първитѣ колебания скоро реакцията почна да се шири всредъ невежественитѣ мюсюлмански населенія и въ това отношение присъединението на Босна и Херцеговина къмъ Австро-Унгария, както и обявяването независимостта отъ страна на България день по-рано, на 5 октомврий, сжщата 1908 год. дойдоха като най-сериозни агрументи за подбиване престижа на младотурцитѣ и на тѣхната революция. Единъ воененъ бунтъ на 18 априлъ 1909 год. въ Цариградъ, съ който султанъ Хамидъ напълно и веднага се солидаризира, имà за резултатъ разгонването на парламента и отмѣняването на конституцията. На свой редъ младотурцитѣ отъ Солунъ съ неголѣми военни части и отряда на войводата Сандански потеглиха съ тренове за Цариградъ, свалиха отъ престола султанъ Хамида и на негово мѣсто поставиха на 27 сжщия месецъ неговиятъ братъ Решадъ псдъ името Мехмедъ V.

Младотурцитѣ като пълни господари на Турция.

Сега вече младотурцитѣ станаха пълни господари въ империята и пристѣпиха съ всички сили и срѣдства да създадатъ отъ разнитѣ народности една единствена нация — отоманската. Народностниятъ принципъ трѣбваше да бжде замѣненъ отъ принципа на държавната принадлежностъ. Етническитѣ връзки на разнитѣ народи съ братята имъ въ съседнитѣ държави трѣбваше да бждатъ разкъсани: просто жителитѣ на Турция следваше да смѣтатъ себе си само отомани и нищо повече. Въ тая си тѣсногрѣда политика младотурцитѣ се проявиха не по-малко жестоки и безогледни отъ колкото по-прежнитѣ управници на Турция. Тѣй полека, полека въ Турция, вмѣсто прокламиранитѣ принципи за свобода, равенство и братство, настѣпи една изтънчена тирания, за която, обаче, турскиятъ народъ не притежаваше необходимото за случая

превъзходство надъ останалитѣ народи въ империята, които бѣха отишли далечъ по-напредъ отъ него и въ културата, и въ просвѣтата, и въ гражданското и национално съзнание. И вече още въ края на първата година на младотурския режимъ народитѣ въ империята изгубиха и най-малката надежда, че ще могатъ да се разбератъ съ господстващия народъ — турцитѣ.

Тежкото положение на българитѣ въ Турция и новата имъ отчаяна борба. Най-тежко се оказваше положението на българитѣ, които виждаха, че и при извършване изборитѣ на народни представители, и при назначаване чиновницитѣ, и въобще при прилагане законитѣ въ страната сж поставени подъ изключително наблюдение, като къмъ тѣхъ се проявява пълно недовѣрие. Най-малкиятъ избликъ на ентусиазъмъ при нѣкакъвъ случай, най-невинното негодуване отъ известна мѣрка, проявени отъ българска страна, се взимаха отъ турцитѣ за непокорство и даже бунтъ. Легалната борба на плоскостта на конституцията младотурцитѣ задушваха съ всички сръдства, които въображението имъ можеше да подсказе. Недоволнитѣ, които биха посмѣли де се оплачатъ, се смѣтаха отъ турцитѣ за неблагоприятни и само поради това биваха преследвани. Мнозина отъ тѣхъ, за да се спасятъ, трѣбваше да емигриратъ, други — временно да се скриятъ отъ погледитѣ на властта. Ясно ставаше, че мирното съжителство съ турцитѣ бѣше сега по-тежко, отколкото по-рано и даже невъзможно, особено когато младотурцитѣ почнаха да обезоржжаватъ селата, които бѣха взимали най-храбро участие въ възстаническитѣ действия на революционната Македоно-Одринска организация. Жестокоститѣ които турската власт извършваше при тия обезоржжителни претърсвания, бѣха непоносими, а това автоматически наложи отново да се развие четничеството, което пъкъ даде поводъ на младотурцитѣ да прибѣгнатъ до неописуемъ повсемѣстенъ тероръ. На тоя тероръ българитѣ можаха да отговорятъ само съ тактиката на ирландцитѣ, т. е. съ атентати.

**Атентатитѣ въ Шипѣ и
Кочани и кланетата на
българитѣ.**

На 2 декемврий 1911 год.
две динамитни бомби се въз-
пламениха по желѣзния пжтъ
на 199-ия километъръ северозападно отъ гр. Ве-
лесъ при минаване на трена за Скопие, безъ да
причинятъ сериозни повреди. На следния день една
адска машина избухна при полицейския участъкъ
на гара Велесъ, като повреди зида на зданието, но
сжщо безъ да причини човѣшки жертви. Въ сжщия
день избухна друга адска машина въ трена, пжту-
ващъ отъ Солунъ за Цариградъ, между Дойранъ и
Демиръ-Хисаръ, и причини нѣколко души убити и
ранени. На следния день четвърта бомба избухна
до една джамия въ гр. Шипѣ, която причини слаби
веществени повреди, но рани двама души — единъ
турчинъ и единъ българинъ, и която даде поводъ
да паднатъ въ тоя градъ безъ вина убити 27 и ра-
нени 262 души българи отъ необуздани турски
тълпи, водени и подстрѣжавани отъ органи на вла-
стта. Бомбени атентати следъ това бѣха извърше-
ни и на други мѣста, обаче, безъ намѣрение да се
причиняватъ невинни жертви. Между това, на 1
августъ 1912 г. въ Кочани избухнаха на пазаря две
адски машини въ разстояние на 5 минути, а следъ
20 минути турското население, войска и полиция
нахлуха по улицитѣ на града и най-безчовѣшки
убиха 46 и раниха 243 души българи. Тия кланета
и упражняваниятъ тероръ отъ турската власть надъ
българитѣ въ Македония показаха на всички, че
конституцията никакъ не е могла да промѣни духа
на турцитѣ и методитѣ имъ за управление. Трѣбва
да допълнимъ, че тия изгѣпления и тоя тероръ отъ
страна на турското население и турската власть се
извършиха въ едно време, когато Турция се нами-
раше въ война съ Италия и когато тя имаше най-
голѣмъ интересъ да не си създава неприятели, би-
ло вътре въ държавата, било вънъ въ лицето на
съседнитѣ държави.

**Съюзътъ на балкан-
скитѣ държави сре-
щу Турция и мобили-
зацията имъ.**

Между това, още следъ
Шипското клане общественото
мнение въ България бѣ възбу-
дено до трудно удържими пре-

дѣли. Не само емигрантитѣ отъ Македония и Тракия, но и последниятъ българинъ отъ царството понасяха болезнено всички печални събития въ свръзка съ българитѣ въ Турция. Клането въ Кочани се оказа като последна капка, която направи да прелѣе чашата на търпението. Официална България, която бѣ сключила таенъ съюзъ съ Сърбия именно въ предѣ видъ на едно такъво положение на нѣщата въ Турция, сега предстоеше да реши въпроса за война и защита братята роби въ тая държава или за миръ и мълчаливо изтърпяване на кърнението на националната честъ на българския народъ. Днитѣ бѣха сждбоносни. Християнскитѣ съседни държави трѣбваше най-сетне да се решатъ съ общи усилия да освободятъ братята си отъ турското господство. Тѣй, коалицията на България, Сърбия, Гърция и Черна Гора се наложи отъ само себе си, като неотразима необходимостъ. Въ края на септемврий армиитѣ на балканскитѣ държави почнаха своитѣ мобилизации, а презъ октомврий историята отвори своитѣ страници, за да запише усилията имъ за освобождението на Тракия, Македония, Стара-Сърбия, Епиръ, Тесалия и островитѣ въ Бѣло море.

Емиграцията въ България и войната срещу Турция. Можаха ли въ това сждбоносно време македонскитѣ и тракийскитѣ емигранти, дето и

да се намираха, да скръстятъ ржце и да чакатъ освобождението си отъ България и съюзниците ѝ?

Можеха ли тия емигранти, мнозина отъ които бѣха взимали участие въ разнитѣ възстания и четнически действия, да останатъ хладнокрѣвни зрители въ предстоящата борба, безъ да взематъ и тѣ оржжието за спечелване победата?

Думата ни тукъ не е за ония македонци и тракийци емигранти, които бѣха служили въ българскитѣ полкове и поради това, като имаха своето мобилизационно назначение, трѣгнаха за своитѣ части още на следния день отъ обявяването на мобилизацията. Ние тукъ говоримъ за останалитѣ емигранти, които било че бѣха минали предѣлната възраст за военна служба или че бѣха дошли въ

България въ последнитѣ години и не бидейки още вписани въ военнитѣ списъци, нѣмаха мобилизационно назначение и оставаха, така да кажемъ, въ въздуха. Ето тѣзи емигранти, наброяващи нѣколко десетки хиляди, още на втория день на мобилизацията напуснаха своитѣ занимания, работилници, дюкяни и работа и се затекоха къмъ канцелариитѣ на Македоно-Одринскитѣ емигрантски дружества за да бждатъ организирани въ доброволчески дружини и взематъ участие въ предстоящата война.

Първата задача: вди-
гане четитѣ за дей-
ствие.

Нуждно е да споменемъ, че начело на тая емиграция, като председателъ на Изпълнителния комитетъ на Македоно-Одринскитѣ дружества стоеше подполковникъ о. з. Ал. Протегеровъ и че Щабътъ на армията не бѣ предвидѣлъ въ плановѣтъ за мобилизация нищо относително използването на сжщата емиграция. Но, още въ първия день на мобилизацията началникътъ на Щаба на армията генералъ Фичевъ Ив. заповѣда на майора отъ Генералния щабъ Дървинговъ Петъръ да пристъпи съ срдйствието на македонскитѣ дейци Протегеровъ Ал., Николовъ Стефанъ, Атанасовъ Димитъръ, Величковъ Стоянъ и др. запасни офицери къмъ организиране на най-деятелно разузнаване въ вжтрешността на Турция, както и за създаване на възможнитѣ прѣчки на мобилизацията и съсрѣдоточаването на турскитѣ войски. Тия задачи бѣха възложени на четитѣ, които се намираха въ Турция и новитѣ, които се изпратиха на следнитѣ дни, както и на устроенитѣ въ сжщото време седемъ разузнавателни пункта по край турско-българската граница. При почването на военнитѣ действия броятъ на четитѣ въ Македония и Тракия достигна до 96, а общо числото на четниците — 2174 души.*)

**Организиране на Ма-
кедоно-Одринското
опълчение.**

Между това, нѣколкото десетки хиляди емигранти македонци и тракийци, както и хиляди младежи и ученици, неподлежащи на наборъ,

*) Подробни сведения за тия чети и разузнавателни пунктове сж дадени въ „Историята на Македоно-Одринското опълчение“ томъ I и II отъ полковникъ о. з. П. Дървинговъ.

продължаваха да блокиратъ отъ сутринъ до вечеръ канцелариитѣ на Македоно-Одринскитѣ дружества, до като на четвъртия день отъ мобилизацията се получи разрешение отъ Щаба на армията да бждатъ организирани въ военни дружини съ всичкитѣ грижи за прехраната, разквартируването и обучението имъ. Щабътъ на доброволцитѣ, състоящъ се отъ горепоменатитѣ офицери, пое дѣлото съ несломима енергия и творчески духъ. Работата бѣ подѣлена на 6 отдѣла, а тѣ общо на 16 секции, като на чело на последнитѣ се поставиха интелигентни емигранти. Това пълно подѣление на работата позволи вътре въ две седмици, следъ най-строгъ медицински прегледъ и подборъ на доброволцитѣ, да се получи цѣла голѣма бойна единица изпърво отъ 12, а следъ това отъ 15 пехотни дружини и две картечни роти, разпредѣлени въ три бригади. По мѣсторождение доброволцитѣ произхождаха: отъ Македония 10,955, отъ Тракия—1,215, отъ царството—2,512, отъ разни държави българи и, главно, руси и арменци—521, съ непоказано мѣсторождение — 157 или общо 14,670, а заедно съ четницитѣ 2,174 — всичко 16,844 души.

Тоя доброволчески отрядъ биде нареченъ *Македоно-Одринско опълчение*, а за неговъ началникъ биде назначенъ генералъ Геновъ Никола, който бѣ родомъ отъ г. Севлиево и бѣ взималъ участие въ революционното движение въ времето на Левски, после като доброволецъ въ Българското опълчение въ Руско-турската война презъ 1877—1878 год. и найсетне въ Сърбско-българската война презъ 1885 год., като капитанъ и началникъ на Трънския отрядъ. За началникъ щаба на М.-О. опълчение биде назначенъ майоръ отъ Генералния щабъ Дървинговъ Петъръ, родомъ отъ гр. Кукушъ и известенъ всрѣдъ емиграцията съ участието си както въ Джумайското възстание презъ 1902 год., така и въ Илинденското възстание презъ 1903 год. Генералъ Геновъ Никола бѣше известенъ въ българската войска като човѣкъ съ рѣдки качества, а като офицеръ още и съ богатъ бойна опитностъ и голѣми дарби на войководецъ. За интендантъ на опълчението бѣше назначенъ полковникъ Аврамовъ Аврамъ, офицеръ съ

дълга военна служба и човѣкъ съ ценни наравствени качества. За бригадни командири бѣха назначени подполковниците Николовъ Стефанъ отъ гр. Прилепъ, Пчеларовъ Антонъ отъ село Кючукъ Кайнарджа, Силистренско, и Протогеровъ Александъръ отъ гр. Охридъ. Първиятъ и третиятъ бѣха взимали най-деятелно участие въ Върховния М.-О. комитетъ и въ всичкитѣ възстания въ Македония, а вториятъ, който бѣше началникъ на Картографическия институтъ въ София, не пожела да остане на тая служба въ тила на армията, а писмено замоли Щаба на действующата армия да му се даде назначение на фронта, което му желание биде изпълнено съ назначението му командиръ на бригада въ Опълчението.

Доброволцитѣ бѣха разпредѣлени по отдѣлнитѣ дружини споредъ роднитѣ имъ мѣста, като на всѣка дружина се даде име и пореденъ №-ръ както следва:

Въ I бригада: *1-ва Дебърска, 2-ра Скопска, 3-та Солунска, 4-та Битолска, 13-та Кукушка и 1-ва картечна рота.*

Въ II бригада: *5-та Одринска, 6-та Охридска, 7-ма Кумановска, 8-ма Костурска, 14-та Воденска.*

Въ III бригада: *9-та Велешка, 10-та Прилепска, 11-та Стрпска, 12-та Лозенградска, 15-та Щипска и 2-ра картечна рота.*

Къмъ тия пехотни сили нужно е да прибавимъ и 3 планински, а после още и 2 полски батареи, $\frac{1}{2}$ ескадронъ конница, 1 жандармски взводъ и 1 радиотелеграфна станция, които бѣха придадени къмъ опълчението за постоянно, безъ да спомваме другитѣ части, временно предавани къмъ сжщото, споредъ тактическитѣ нужди на момента.

Славнитѣ действия на М.-О. опълчение. Първата бойна задача, която опълчението изпълни съ

бележитѣ устремъ и пѣленъ успѣхъ, бѣше охрана на тила на 2-ра армия, блокираща крепостъта Одринъ, и тила на 1-ва и 3-та армии, които разбиха турската полска армия на линията Лозенградъ—Одринъ, следъ това на линията Бунархисаръ—Люлебургасъ и бѣха се насочили къмъ Цариградъ. При тая операция опълчението, разчленено на три ко-

лони (първитѣ две усилены съ по 6-7 ескадрона конница, а третата съ нѣколко дружини), разви концентрични действия по двата брѣга на р. Марица и презъ Родопитѣ въ посоката Кърджали—Гюмюрджина — Дедеагачъ — Фере, и следъ редица боеве съ колонитѣ на корпуса на Яверъ паша застави тоя турски двадесетъ хиляденъ корпусъ да сложи оржието си на 15 (28) ноемврий при с. Мерхемлж до блатата на долното течение на сжщата рѣка. Победата бѣше забележителна, и македоно-одринскитѣ опълченци изпитаха най голѣмото удовлетворение, което можеха да мечтаятъ за своитѣ усилия: тѣ видѣха да минаватъ въ продължение на три часа предъ своитѣ редове дотогавашнитѣ си господари, сега обезоржжени и пленници. Тая победа, която означаваше пълно прочистване на пространството до Мраморно и Бѣло морета отъ каквато и да е турска войска, дойде навреме, тъкмо когато предстоеше да се склучи първото примирие съ турцитѣ, което, обаче, не се увѣнча съ окончателенъ миръ.

Втора бележита победа, която краси знамената на Македоно-Одринското опълчение, е отбиването при Шаркоьй десанта на 10-тия турски корпусъ, командванъ отъ бившия турски министъръ на морината Хуршидъ паша и националния турски герой Енверъ бей. Тоя десантъ почна на 26 януарий (8 февруарий) 1913 г. въ единъ часа следъ пладне и до вечерята бѣ задържанъ само отъ 2-ра Скопска и 4-та Битолска дружини, заемащи брѣга при Шаркоьй, понеже останалитѣ дружини охраняваха брѣга почти чакъ до гр. Родосто. На 27 януарий (9 февруарий) десантътъ продължи безпрепятствено, но въ тоя день всички дружини на опълчението се съсредоточиха срещу десантния пунктъ. На следния день, 28 януарий (10 февруарий), Македоно-Одринското опълчение съ придаденитѣ къмъ него 6 планински батареи, успѣ, въпрѣки огъня на 150-200 орджия отъ турскитѣ военни кораби, да разбие стоваренитѣ турски войски, да завладѣе тѣхния обширенъ тетъ-де-понъ и ги отхвърли на самия морски брѣгъ, отдето тѣ съ настѣпване на нощта бърже се натовариха на транспортнитѣ кораби и се насо-

чиха за Галиполи, като изоставиха ценни военни материали и паднахитъ си на бойното поле.

Трѣбва да забележимъ, че на 26 януарий турцитѣ поведоха съ голѣми сили решителна атака и при Булаиръ срещу 7-ма Рилска дивизия, но бѣха още сѣщия день непоправимо сразени и отблъснати въ безредие. По тая начинъ надеждитѣ на турцитѣ, да могатъ да използватъ военното щастие съ почване отново на войната, съвсемъ не се сбжднаха. Свѣтътъ зачака падането на Одринъ, който най-сетне на 13 (26) мартъ следъ една блѣскава артерийска подготовка и единъ главоломенъ пехотенъ щурмъ биде превзетъ отъ българскитѣ войски. Съ това войната съ турцитѣ на дѣло бѣше вече свършена, скоро настѣпи примирие и наново представителитѣ на балканскитѣ държави се събраха въ Лондонъ, за да уговорятъ условията за договора за миръ, чието подписване следъ голѣми протакания се извърши най-сетне на 18 (31) май.

Съюзникитѣ сърби и гърци си подѣлятъ заетитѣ отъ тѣхъ земи, когато българитѣ още воюватъ съ турцитѣ. България обградена отъ врагове.

Между това, отношенията между България отъ една страна и Сърбия и Гърция отъ друга бѣха станали фатално лоши. Сърбитѣ и гърцитѣ следъ своето леко нашествие въ предѣлитѣ на Турция бѣха се почувствували господари на заетитѣ земи, бѣха турили демаркационни линии до тамъ до гдето смѣтаха да изяватъ претенции, бѣха сключили по между си съюзъ, за да защищаватъ съ орѣжие срещу България така разпредѣленитѣ земи, и бѣха вече укрѣпили редъ позиции — гърцитѣ около Солунъ и къмъ Гевгели, а сърбитѣ отъ тоя последенъ градъ на северъ, главно, отъ Криволакъ до Султанъ-тепе и отъ тамъ до старата сръбска граница. Нѣщо повече. Съ това си държане сърбитѣ и гърцитѣ бѣха дали куражъ на ромжнитѣ да изяватъ най-непоносими претенции да имъ бждатъ отстъпени ценни области отъ самитѣ земи на България.

Тѣй, още преди да се подпише мира въ Лондонъ, България се намѣри обградена отъ врагове и предъ единъ страшенъ заговоръ отъ самитѣ тия, които тя бѣ взела за съюзници. И, ко ато българската армия отъ фронта срещу турцитѣ бѣше пре-

хвърлена въ Македония, тя намѣри тамъ сръбската и гръцката армии разгънати за Сой на укрепени позиции—първата по дѣсния брѣгъ на р. Брѣгалница отъ Криволакъ до Султанъ-тепе и на северъ, а втората около Солунъ отъ р. Вардаръ до Орфанския заливъ. Съ това съюзницитѣ на България на дѣло и съ думи заявяваха: „Което сме заели съ оржие, само съ бой ще отстѣпимъ“. При това положение на нѣщата Сръбско-българскиятъ съюзенъ договоръ и Гръко-българското съглашение бѣха мъртва буква, а едно миролюбиво споразумение между тритѣ държави ставаше възможно само, ако България се съгласѣше да се помири съ свършенитѣ факти относно установената отъ сърби и гърци подѣлба на Македония, подѣлба извършена, безъ да е било взето нейното съгласие като съюзница.

Саможертвата на България за Македония. Това безчестно поведение отъ страна на съюзницитѣ на

България постави последната въ положението на майка, която вижда рожбата си нападната отъ вълци и поради това, по силата на майчиния инстинктъ, на ная не оставаше другъ честенъ начинъ за защита, освенъ да се хвърли срещу нападателитѣ, даже съ рискъ сама да бжде разкъсана и унищожена. Тѣй, се дойде до Междусъюзнишката война, която почна на 17 (30) юний отъ страна на България и която на вѣчни времена ще да свидетелствува величавостта на себеотрицанието на българския народъ въ желанието и самоотбраната си да бжде свободенъ и обединенъ. Срещу българитѣ се оказаха не само Гърция, Сърбия и Черна-Гора, но и Ромъния, а следъ това и Турция, което показва колко малко моралъ съществува вънъ отъ собствената държава и отъ нейната въоръжена сила.

Славнитѣ действия на М.-О. опълчение срещу сърбитѣ. При премѣстването на българската армия отъ Източна

Тракия въ Македония на Македоно-Одринското опълчение бѣ опредѣлена зона за съсрѣдоточаване при гр. Кочани съ фронтъ срещу сръбската позиция отъ Султанъ-тепе до р. Злетовска. Тукъ въ предѣлитѣ на самата Македония синоветѣ ѝ войници се хвърлиха въ кървава

борба срещу своите нови поробители с себеотрицание, което никога не ще се забрави отъ поколѣ-
нiята на цѣлия български народъ.

На 17 и 18 юний (30 юний и 1 юлий) Македоно-Одринското опълчение съ атака на ножъ завладѣ укрепената сърбска позиция при Рѣдки-буки и Емирица, западно отъ Султанъ-тепе, като застраши най-сериозно главниятъ сърбски пунктъ на самия тоя високъ връхъ. Следъ това до 23 юний (6 юлий) опълчението устоя на всички сърбски атаки на позициите си, следъ което поради общото прегрупиране на 2-ра и 4-та армии, то се оттегли и зае и позиция за отбрана на 15 км. източно отъ главната си дотогавашна позиция.

На 4 юлий (17 юлий) Македоно-Одринското опълчение настѣпи вихрено срещу сърбитѣ и черногорцитѣ при р. Каменица, притокъ на р. Брѣгалница, разгроми по поразителенъ начинъ черногорската тукъ бригада, отне ѝ 2 орждия и нѣколко картечници и зае позиция на линията Повиенъ-Дулица само на нѣколко километра отъ дѣсния флангъ на позицията, която заемаше въ началото на Междусъюзнишката война.

На новата си позиция въ днитѣ 8 и 9 (21 и 22) юлий Македоно-Одринското опълчение отби всички атаки на сърбитѣ, като на 9 (22) юлий съ безстрашна контратака, произведена отъ 1-а, 2-а, 4-а и 13-та дружини, разгроми 3-ти пехотенъ сърбски полкъ, когато се бѣ понесълъ въ атака, и му нанесе толкова тежки загуби, че до края на войната този полкъ повече не показва присѣтствието си на бойното поле.

Въ войнитѣ срещу турцитѣ и сърбитѣ Македоно-Одринското опълчение даде 1,032 убити, 2,641 ранени и 75 души безъ вѣстъ пропаднали. Тия загуби сж по-голѣми отколкото загубитѣ на гърцитѣ въ Гръко-турската война презъ 1897 год. и малко по-малки отъ загубитѣ на сърбитѣ въ Сръбско-българската война презъ 1885 год.

Тържество на злото Уви! Всички тия усилия
Букурещкия миръ. каточели отидоха напраздно.
Не само не се постигна освобождението на Маке-

дония въ етническитѣ граници на българската народност, но и ония дѣлове отъ нея, които при сключването на мира съ Турция въ Лондонъ на 18 (31) май 1913 год. бѣха въ български рѣце (Царевосело, Кочани, Шипъ, Радовишъ, Дойранъ, Кукушъ, Сѣръ, Драма, Кавала) бидоха обсебени отъ гърцитѣ и сѣрбитѣ съ мира въ Букурешъ, турцитѣ си възвърнаха Източна Тракия, включително Одринъ и Лозенградъ, а ромънитѣ, които забиха ножа въ гърба ни, заграбиха Добруджа, и по тоя начинъ нито една отъ петнадесетѣтѣ дружини на Македоно Одринското опълчение не бѣ честита да види своитѣ родни предѣли свободни и не подъ чужда власть.

Резултатитѣ отъ войнитѣ за освобождението на братята отъ Македония и Тракия бѣха отрицателни до отчаяние, обаче, българскиятъ народъ, който изнесе съ победа всичката тежестъ на войната срещу Турция и защити съ себеотрицание Македония, не изгуби вѣрата въ своята историческа мисия и въ своята звезда. Българската армия сви славнитѣ си знамена до нова борба, която не закъснѣ да дойде.

Общата война и наново вдигане на България въ защита на Македония.

Въ общата война България наново настоя на своитѣ исторически, народностни и законни права, да притежава Македония споредъ Сръбско-българския съюзеиъ договоръ отъ 1912 год., но и тоя пжтъ съ мирно споразрмѣние не можѣ да се постигне тая заветна цель. И заради това за Македония на Куберъ, на Хацонъ, на Пребъндъ, на св. св. Кирилъ и Методий, на св. Климентъ, на царетѣ Борисъ, Симеонъ, Петъръ, Самуилъ, Петъръ Делянъ, Калоянъ, Иванъ Асенъ II, Михаилъ, на св. св. Прохоръ Пчински Гавраилъ Лесновски, на памятния Крали Марко, на Боленъ Дойчинъ, на Кара Трифунъ, на Теодосий Синайски, на Отецъ Паисий, на хилядитѣ юнаци и революционери паднали въ възстаническитѣ борби срещу властѣта на турцитѣ и на десеткитѣ хиляди воини, пролѣли кръвѣта си въ Балканската война, повтаряме, за Македония, тая свещенна Палестиня

за цѣлокупния български народъ, наново България, по силата на гласа на измрѣлитѣ поколѣния и историческата съвѣсть на живитѣ поколѣния, трѣбваше да вземе оржжието и да води нова война при това въ случая на страната на Централнитѣ сили срещу Съглашението.

Участието на емиграцията въ войната въ 11-та Македонска дивизия и нейнитѣ главни действия. Десетъ дена преди България да обяви, на 10 септемврий 1915 год., обща мобилизация биде организирана, възъ основа на единъ още въ началото на сжщата година изработенъ планъ, *една кадрова дивизия* въ съставъ 241 офицери, 504 подофицери и 1800 ефрейтори и редници, въ която на 4 септемврий бидоха свикани на тринедѣлно обучение всички участници въ Македоно-Одринското опълчение, както и емигриралитѣ следъ 1913 год. българи отъ Македония. На 11 септемврий дивизията броеше 33,754 човѣка и биде преименувана *Македонска*, а по пореденъ номеръ 11-та. Лишно е да спомваме, че други много десетки хиляди българи отъ Македония, Тракия и Добруджа взеха участие въ войната въ полковетѣ, въ които бѣха служили въ мирно време. Тѣй и въ Свѣтовната война българитѣ, емигранти отъ завладенитѣ отъ гърци, сърби и ромѣни земи, се биха римо до рамо съ братята отъ свободната българска държава.

За началникъ на дивизията бѣше назначенъ храбрия полковникъ Златаревъ Кръстьо, родомъ отъ гр. Охридъ, за началникъ на щаба на дивизията — подполковникъ Дървинговъ Петъръ, на 1-а бригада — полковникъ Колевъ Тилу, на 2-а бригада — полковникъ Кюркчиевъ Григоръ, на 3-та бригада — полковникъ Протогеровъ Александъръ, на 1-ви полкъ — полковникъ Мурджевъ, на 2-ри полкъ — подполковникъ Дагарадиновъ, на 3-ти полкъ — подполковникъ Хумбаджиевъ, на 4-ти полкъ — подполковникъ Генчевъ, на 5-ти полкъ — подполковникъ Дранговъ, на 6-ти полкъ — подполковникъ Бановъ, за интендантъ — подполковникъ Ивановъ и пр.

11-та Македонска дивизия потегли за театъра на войната въ две колони: едната по посока Кю-

стендилъ — Кривапаланка — Куманово — Велесъ — р. Черна, а другата начело на началника на дивизията по посока Царевосело — Кочани — Щипъ — Криволакъ съ задача да спратъ каквото и да е настѣпление нагоре по долината на Вардаръ къмъ Скопие.

Поддържани въ дѣсно отъ 7-ма Рилска дивизия, а въ лѣво отъ 2-ра Тракийска дивизия, полковетъ на 11-та Македонска дивизия не само спрѣха настѣплението на англо-френскитѣ войски, но съ редица кръвопролитни боеве при Криволакъ и долното течение на р. Черна заставиха настѣпилитѣ тукъ френски войски да отстѣпятъ, преследвайки ги по петитѣ имъ съ боеве и престрелки до самата гръцка граница при Дойранъ и Гевгели. Въ тѣзи важни боеве загубитѣ на дивизията, главно, на 1-и, 3-ти и 6-ти Македонски полкове бѣха чувствително голѣми, но за това пъкъ отново свѣтътъ бѣ свидетел на храбростта и себеотрицанието на македонскитѣ българи, които въ случая се борѣха не за една далечна чужда земя или колония, а за собственитѣ си родни села и градове.

Презъ време на дългата позиционна война, която следъ нѣколко месеци настѣпи въ Балканския полуостровъ, 11-та Македонска дивизия изпълни съ успѣхъ задачата да брани Бѣласица планина отъ Дойранското езеро до р. Струма. Тукъ презъ 1916 г. 6-ти Макед. полкъ победоносно отблъсна едно смѣло нападение на италиански войски южно отъ Порой, а 1-ви Макед. полкъ, който бѣ миналъ на лѣвия брѣгъ на р. Струма и заелъ позиция въ състава на 7-ма Рилска дивизия срещу Баракли Джумая, отби съ успѣхъ нѣколкото опити на англичанитѣ да атакуватъ позицитѣ му.

Паметни, обаче, ще останатъ действията на 11-та Македонска дивизия въ последнитѣ седмици и дни на войната, когато нейнитѣ полкове, заемащи позиция въ участъка южно на Бѣласица до Дойранското езеро, нанесоха най-тежко поражение на настѣпилитѣ тукъ гръцки и английски войски, които бѣха потеглили въ атака ведно съ английската армия, насочена срещу българската позиция при Дойранъ.

Също така паметни ще останатъ и действията въ Струмишкото поле при отстъплението, когато нѣкои отъ полковетъ на 11-та Македонска дивизия храбро се хвърлиха въ решителна контратака срещу преследващитъ ги гръцки войски, обърнаха ги въ бѣгъ и имъ нанесоха тежки загуби, безъ повече да допуснатъ да бждатъ безпокоени отъ тѣхъ. Тѣй, синоветъ на Македония и при тия най-тежки обстоятелстви на войната намѣриха сили у себе си да водятъ борбата съ честъ и до край.

Ньойски договоръ за миръ. Последицитъ отъ участието на България въ Общата война по Ньойския договоръ за миръ се оказаха много повече отрицателни, отколкото тия по Букурещкия миръ. Въпрѣки прокламирания принципъ за самоопредѣление на народитъ, отъ българското народно тѣло бѣха откъснати и Бѣломорска Тракия, и Струмица, и Западнитъ покрайнини, както и цѣлата останала Македония на западъ до Алабинскитъ планини и на югъ до Бѣло море, а сжщо и Южна Добруджа. Нѣщо повече. България биде заставена да се обезоръжи, биде натоварена съ репарации въ астрономически размѣри и биде поставенъ подъ строгъ контролъ отъ страна на победителитъ нейния вътрешенъ животъ и нейнитъ усилия да лѣкува своитъ рани, придобити отъ себеотрицанието си за българскитъ земи вѣнъ отъ българската държава. Въпреки всичко това, все пакъ. . . все пакъ българщината като несломима и страшна сила остана да съществува както досега еднакво въ предѣлитъ на свободната държава, както и особено вѣнъ отъ нея.

Заклучителни думи. И така, винаги единни съ българитъ отъ България, македонскитъ и тракийскитъ българи, още когато бѣха оставени по решение на Берлинския конгресъ подъ властта на турцитъ въ 1878 г. та до наши дни, положили не единъ пжтъ голѣми и даже свѣрхчовѣшки усилия, за да се видятъ свободни поне въ размѣритъ, предвидени въ чл. 23 отъ Берлинския договоръ за миръ. Много пжти тѣ вдигаха възстания и дълги години тѣ развиваха четнишки действия, за да видятъ

постигната тая си целъ. А и въ войнитѣ, които самата свободна българска държава презъ 1885, 1912—1913 и 1915—1918 год. води въ името на общото българско обединение и освобождението на македонскитѣ и тракийскитѣ българи отъ чуждо иго, тѣ взеха пламенно участие не само като мобилизирани въ полковетѣ на българската армия, но и като доброволци въ цѣли голѣми бойни единици, обаче, всичко, освенъ гордото съзнание въ нравственото величие на своитѣ усилия и жертви, отиде напусто. Тѣ, поради съперничеството на близкитѣ и далечни държави, не можаха да видятъ, освенъ временно свободни своитѣ родни краища.

Презъ изтеклитѣ 60 години станаха толкова много промѣни въ Балканския полуостровъ, че днесъ политическата му карта не прилича въ нищо на тая отъ ония времена, обаче, въпросътъ общо за българския народъ, тѣй справедливо разрешенъ по Санъ-Стефанския миренъ договоръ, остава нерешенъ споредъ както това се налага отъ повелитѣ на справедливостта, човѣщината и принципа за самоопредѣление на народитѣ. Българското отечество въ най-ценнитѣ му исторически покрайнини е отнето отъ съседитѣ чи, но българската история не е унищожена, българското чувство на национално самосъхранение не е убито и никога, никога идеалътъ на българитѣ, дето и да живѣятъ, да бждатъ свободни и подъ свое собствено управление, не ще може нито съ оржие, нито съ крепости, нито съ най-жестоки усилия да бжде затритъ въ душата и на последния българинъ.

Нашата повече отъ дванадесетъ вѣка политическа история познава и по тежки времена отъ днешнитѣ, но въ нейнитѣ славни страници като златни нишки блещатъ и творческата мощъ, и организаторската дарба и несломимостта на българския духъ.

Нашитѣ прадѣди разгромиха Източната римска империя, сведоха Византия само до стенитѣ на Цариградъ и морскитѣ брѣгове на полуострова, дадоха просвѣта и закони на съседнитѣ славяни и на руситѣ, а по-после и на ромънитѣ и осигуриха отечеството, въ което сега живѣемъ и въ което

поколѣнията сж вървѣли и ще върватъ по стѣп-
китѣ на предходнитѣ поколѣния по силата на тѣн-
ствената мощъ на преданията и унаследяването и
по силата на нуждитѣ и географията.

Ако въ наши дни не видимъ тържеството на
общобългарския идеалъ, ще го видятъ по-младитѣ
или тия, които идватъ следъ насъ. Но въ една или
друга форма, день по-рано или день по-късно,
българскиятъ народъ ще се види въ своята цѣло-
купность подъ едно единствено родно управление,
въ една единствена държава.

Несломимата българщина, както е видно отъ
дѣлата ѝ, дето и да сж останали тѣ, никога не ще
изневѣри на своята природа и на своето историче-
ско предназначение!

И утре, както и вчера, тя ще следва по своя
жизненъ пѣтъ съ свѣтла надежда и неугасима ог-
нена вѣра.

ОТЪ СЪЩИЯ АВТОРЪ:

Отъ Пловдивъ и София къмъ Цариградъ и Скопие. — Паралелъ на духовнитъ и материалнитъ сили на Турция и България и вѣроятното развитие на военнитъ действия при една Турско-българска война. Страници 103. София, 1903 г. Преведена на турски и сръбски.

Пиринъ и борбата въ неговитъ недра. — Въ две части: 1. Монография на пространството между рѣкитъ Струма и Мѣста. 2. Тактически етюдъ върху борбата на турцитъ съ възстаницитъ. Страници 234. София, 1904 год. Преведенъ на сръбски.

Военна България. — Социологически етюдъ на Българската действителность. Страници 120. София, 1911 г. Преведена на сръбски.

Какъ се решаватъ тактически задачи. — Критическа студия. Страници VIII и 312. София, 1912 г.

Полска тактическа книжка. — Помагало за идейна работа и тактически бележникъ. Заповѣди, донесения и съобщения. Основни идеи и елементарни задачи за развитие на разума. Поуки отъ най-новитъ войни. Догми за началника. Данни разни върху материалнитъ фактори въ войната. Страници 206. София, 1915 г.

История на Македоно-Одринкото опълчение. — Томъ I. — Животътъ и действията на опълчението въ войната съ Турция. Страници XI и 659. София, 1919 г.

Действията на 11. пехотна Македонска дивизия отъ Криволакъ до Богданци презъ 1925 г. — Страници X и 464. София, 1920 г.

Психологическа и стратегическа студия по пленяването на Яверъ паша. — Страници 43. София, 1924 г.

История на Македоно-Одринското опълчение. Томъ II. — Животътъ и действията на опълченното въ войната съ съюзниците презъ 1913 г. Страници VIII и 735. София, 1925 г.

Опростена наука за пехотна тактика. — Преводъ отъ английски. Страници 98. София 1926 г.

Парисъ или бждещето на войната. — Преводъ отъ английски съ приложение обширни критически бележки. Страници 50 и 37. София, 1928 г.

Студии по нашитъ войни. Книга първа. — Войководци и войски. Страници 208. София, 1930 г.

Атаката на Одринъ подъ освѣтлението на историята и изкуството. Страници 114. София, 1931 г.

L'attaque d'Andrinople à la lumière de l'histoire et de l'art. Analyse historique et psychologique. Pages 56. Sofia, 1932.

Духътъ на историята на българския народъ. — Страници 110. София, 1932 г.

Прослава на Македоно-Одринското опълчение 1912—1913 г. — По случай 20-годишния му юбилей на 4 декември 1932 г. Страници 136. София, 1933 г.

Мисли за написване историята на гр. Кукушъ и построяване домъ паметникъ Кукушъ. Страници 31. София, 1933 г.

Българинътъ доброволецъ отъ старо време до наши дни. Страници 16. София, 1934 г.

Влияние на морската мощъ върху историята на България. Страници 136. София, 1935 г.

Два свѣта. — Сравнителна студия на два книжовни труда. Страници 96. София, 1935 г.

Опититѣ на българския народъ да пресъздаде себе си въ миналото до наши дни. — Синтезъ на евангелието отъ единъ мирянинъ. Страници 32. София, 1935 г.

Априлското възстание подъ освѣтлението на военната история на българския народъ. — Какъ дойдохме до Априлското възстание и освобождението на България. Страници 12. София, 1836 г.

Цена 3 лева

Скенирано за:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски”
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres